

Micah L. Sifry & Christopher Cerf (red.): *The Iraq War Reader. History, Documents, Opinions.*

New York etc.: *Simon & Schuster, Inc., A Touchstone Book, 2003; xx + 715 blz.; € 22,90*
ISBN 0-7432-5347-7

De vragen die de redacteuren in 1991 bij hun vorige bloemlezing over de Eerste Golfoorlog stelden, blijken anno 2003 nog even relevant: wat is de rol van Amerika in de wereld van vandaag en waardoor moet het zich laten leiden: door morele concepten, door reaal-politieke overwegingen of door te streven naar machtsevenwicht? Wat zijn de wortels van de instabiliteit en de diepgaande ontevredenheid van het Midden-Oosten? Kan vrede door gewapend optreden worden verwezenlijkt of zijn er minder gewelddadige manieren voorhanden? En ondanks de voortdurende stroom informatie blijken vele Amerikanen in 2003, evenals in 1991, slecht op de hoogte te zijn van wat er zich de laatste tijd feitelijk heeft afgespeeld. In deze nieuwe bloemlezing zijn een groot aantal essays, uitspraken van officiële personen, documenten en opinies rondom de recente oorlog tegen Irak, die uiteenlopende visies en antwoorden geven, verzameld. Men treft er niet alleen opvattingen in aan van kenners van het Midden-Oosten, maar bijvoorbeeld ook van John le Carré en Susan Sontag, van diverse commentatoren van radio, televisie en de schrijvende pers, van officiële persoonlijkheden als Bill Clinton, George Bush sr en jr, Saddam Hoessein, Kofi Annan, Amerikaanse senatoren en vertegenwoordigers van het Huis van Afgevaardigden, enz. Een en ander is chronologisch samengevat in vier delen. Het eerste deel is getiteld 'Sins of the fathers (1915-1989)'. Hierin komen o.m. de opkomst van Saddam aan de orde en de (militaire) steun die hij daarbij ondervond van de Verenigde Staten, alsmede de Eerste Golfoorlog en de wederzijdse misvattingen inza-

S I G N A L E M E N T E N

Deze rubriek staat onder redactie van dr Fenna van den Burg. Bijdragen aan deze aflevering werden verzorgd door drs Uli Mans (*U.M.*), verbonden aan de afdeling Opleidingen van het Instituut Clingendael; Zoë E. Papaikonomou (*Z.E.P.*) en Deborah Reinders (*D.R.*), beiden studente geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen; en Fenna van den Burg (*F.v.d.B.*). De aanwinstenlijst van de bibliotheek van Instituut Clingendael wordt maandelijks gepubliceerd op de Clingendael-website: www.clingendael.nl/library/publications

ke 'Koeweit'. In het tweede deel, 'the Aftermaths of the Gulf War', treft men o.m. materiaal aan rondom de sancties tegen Irak en de VN-inspecties. Deel drie, verreweg het meest uitgebreide, draagt de titel 'War with Irak'. De bespiegelingen over '9/11', de opkomst van de Bush-doctrine en de uiteenlopende opinies rondom de overwegingen opnieuw tegen Saddam ten oorlog te trekken, komen er aan bod. In deel vier 'Through a Glass Darkly' wordt plaats ingeruimd voor opvattingen over de toekomst van Irak en van de *Pax Americana*. Kevin Phillips, media-commentator, vergelijkt de 'hubris and overreach' die vaardig werden over vroegere hegemoniale mogendheden als de Nederlanden, Spanje en Groot-Britannië, met die van het huidige Amerika. Hoe die alle drie 'een of twee oorlogen te ver gingen' en zich daarbij economisch ruïneerden. Een gevaar dat zijns inziens thans ook Amerika bedreigt. In de Appendix treft men de resoluties aan van de VN-Veiligheidsraad inzake Irak uit 1991 en 2002, alsmede een beschrijvend overzicht van de in Irak opererende oppositionele groepen. (Sifry was redacteur Midden-Oosten bij *The Nation*; Cerf is televisieproducent en was 'senior editor' bij Random House.) (*F.v.d.B.*)

Fernanda Faria: Crisis management in sub-Saharan Africa. The role of the European Union.

Parijs: Institute for Security Studies, april 2004; blz.; euro; ISBN

Occasional Paper 51; 71 blz.; ISBN: 1-608-3000 (zie: www.iss-eu.org)

De leiders van Afrika hebben een visie. Ze hebben besloten ervoor te zorgen dat het begrip *African Renaissance*, ooit geïntroduceerd door de Zuid-Afrikaanse president Thabo Mbeki, nu ook in de politieke werkelijkheid betekenis krijgt. Het hart van deze Afrikaanse visie is de in 2002 gelanceerde African Union (AU), de organisatie die met de erfenis van de ineffectieve Organisation of African Unity (OAU) een zware taak te wachten staat. Voor de AU en Afrika's sub-regionale organisaties hebben preventie en oplossing van conflicten absolute prioriteit. Faria's *Occasional Paper* gaat op deze ontwikkelingen in en schetst ook de rol van de Europese Unie wat betreft crisisbeheersing in Afrika. Zij bespreekt de oorzaken die ten grondslag liggen aan conflicten op het Afrikaanse continent. Niet alleen het koloniale tijdperk, maar ook wanbeheer van post-koloniale regimes is verantwoordelijk voor het grote aantal conflicten in en tussen Afrikaanse staten. Faria geeft aan dat er, na de enorme teruggang van aandacht van het Westen voor Afrika in de jaren negentig, thans van een positiever beeld sprake is. Afrikaanse staten hebben zich meer en meer ingezet om hun capaciteiten voor het bestrijden van conflicten te versterken. De auteur vervolgt met een overzicht van alle sub-regionale organisaties in Afrika en de multilaterale programma's ter ondersteu-

ning van deze initiatieven door westerlijke landen. Hierna richt zij zich specifiek op het Europese Afrikabeleid. Na het omstrede ontwikkelings-samenwerkingsbeleid van vóór 1990 is sinds 1994 besloten vooral Afrika's eigen initiatieven te steunen; de conferentie van Kairo in 2000 heeft het veiligheidsaspect zelfs in het EU-ACP-beleidskader opgenomen. De militaire interventie ARTEMIS in Congo in 2003 luidde een nieuw tijdperk in. Het was de eerste EU-interventie in Afrika en ging duidelijk verder dan louter steun aan Afrika's activiteiten. De interventie was wat de operationele uitvoering betreft een succes, maar er zijn geen echte wijzigingen in het EU-beleid te verwachten. De operatie moet vooral worden gezien als een uitstekende gelegenheid om (tijdens de door de Amerikanen geleide oorlog in Irak) Europa's eigen militair vermogen te testen. ARTEMIS was een waardevolle operatie vanuit een Europees multilateralisme. Maar Faria geeft terecht aan dat ARTEMIS vooral datgene bevestigt wat Afrika-deskundigen al lang roepen: als de politieke wil er is, is veel mogelijk, maar de vraag blijft hoe serieus de EU haar politieke steun aan een *African Renaissance* gaat aanpakken. (U.M.)

Gawdat Bahgat: American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea.

Gainesville: University Press of Florida, 2003; xvi + 213 blz.; £ 39,95; ISBN 0-8130-2639-3

In deze studie concentreert de auteur zich op de pogingen van de Verenigde Staten, als 's werelds belangrijkste olieconsument, een situatie van 'energy security' te creëren en te handhaven. Hij analyseert daartoe de relaties met de gebieden van de Perzische Golf en de Kaspische Zee. In hoofdstuk 1 betoogt Bahgat dat een lange-termijnbeleid een breed spectrum van maatregelen dient te omvatten: stimulering van

de binnenlandse energieproductie; prikkels voor conservering; bevordering van schone technologieën; en bevordering van vrije markten. Ondanks een stijgend aanbod van olie en gas uit de Noordzee, Latijns-Amerika en Zuid- en West-Afrika en een te verwachten bijdrage uit het Kaspische-Zeegebied, blijft de Perzische Golf het belangrijkste reservoir dat in staat is een substantiële groei van de vraag of een noodtoestand het hoofd te bieden. In hoofdstuk 2 toont Bahgat aan dat een Amerikaans energiebeleid niet los kan worden gezien van de rest van de wereld. Hij analyseert daartoe het energiebeleid van de EU, Rusland en een deel van Azië. Tevens komen de controversen rondom 'global warming' en het Kyoto-Protocol aan de orde. Gezien de globalisering van energiemarkten is een collectieve benadering van energiebeleid geboden. In hoofdstuk 3 worden de samenwerking tussen de Verenigde Staten en Saoedi-Arabië, en de kwesties die deze in de weg staan, tegen het licht gehouden. De auteur komt tot de volgende conclusie: 'Security, economic reform, the Arab-Israeli conflict, and militant Islam will probably continue to affect the friendship between the two nations. For the foreseeable future, officials on both sides are likely to continue working together on security and energy issues. The world's largest oil exporter and the world's largest oil importer need one another.' (blz. 71) Hoofdstuk 4 gaat over de relatie met Irak. Bahgat's studie is geconcipeerd vóór de Amerikaanse interventie in dit land. Amerika heeft – zo betoogt hij – met zijn belangrijke strategische en economische belangen in dit land, het initiatief genomen 'in containing the perceived Iraqi threat'. Maar het dossier is nog geenszins gesloten. Washington heeft nog niet de weg gevonden om de noodzaak de oliestroom gaande te houden te verzoenen met zijn wens Saddam Hoessein te weerhouden van agressie jegens

zijn naburen. 'Since the United States can neither engineer Saddam Hussein's fall nor accept him back into the international community, it really has one option left: trying to sharpen the existing policy of containment.' (blz. 102) Hoofdstuk 5 gaat over de verhouding Amerika-Iran en de obstakels die toenadering in de weg staan, terwijl in hoofdstuk 6 de euforie wordt getemperd die met betrekking tot het Kaspische-Zeegebied is ontstaan. Bahgat (directeur van het 'Center for Middle Eastern Studies at Indiana University of Pennsylvania') toont aan dat er diverse logistieke, economische en politieke obstakels zijn die overwonnen moeten worden alvorens het potentieel van dit gebied kan worden verwezenlijkt. (F.v.d.B.)

Irene van der Linde & Nicole Segers: Het einde van Europa – ontmoetingen langs de nieuwe oostgrens.

Rotterdam: Lemniscaat, 2004; 429 blz.; 24,95 euro ISBN 90-5637-582-2

Historica en journaliste Irene van der Linde en documentair fotografe Nicole Segers tekenden voor een verzameling essays en foto's van een reis die zij maakten door de landen die in mei toetraden tot de Europese Unie, alsmede Roemenië en Bulgarije, die waarschijnlijk in 2008 tot de Unie zullen toetreden. Hun doel is niet het weergeven van abstracte politieke, economische en culturele processen, maar zij willen de grensbewoners die in deze landen wonen, beschrijven en laten zien. Wat vinden deze mensen van de nieuwe grens, juichen zij haar toe of vervloeken ze haar? Wat betekent Europa voor hen en wat betekenen zij voor Europa? De essays, waarvan fragmenten al eerder verschenen in *Vrij Nederland* en *De Standaard*, vertellen op vloeiende wijze de gevarieerde levens van de grensbewoners, hun vooroordelen over de buurlanden, hun problemen en hun

ideeën over het nieuwe Europa. De grensbewoners van Finland (toegetreten tot de Unie in 1995), de Baltische staten, Polen, Slowakije, Hongarije, Roemenië en Bulgarije passeren zo allemaal de revue. De literaire en soepele schrijfstijl van Irene van der Linde en de indrukwekkende foto's van Nicole Segers geven een prachtig beeld van de mens achter het nieuwe Europa en maken de moeilijkheden die gepaard gaan met de nieuwe grenzen, op een heel realistische manier duidelijk. (Z.E.P.)

C.J. Lammers: Nederland als bezettende mogendheid 1648–2001.

Amsterdam: Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 2003; deel 66, no 5 + 82 blz.; € 17,=
(tel 020-5510780; e-mail: edita@bureau.knaw.nl)
ISBN 90-6984-396-X

In deze *Mededeling* wordt getracht antwoord te geven op de vraag of het mogelijk is een patroon te ontwaren in het optreden van Nederland als bezettende macht. Met als bijbehorende vraag of de wijze waarop Nederland of Nederlanders over niet-landgenoten buiten onze landsgrenzen de baas speelden, iets 'eigens' heeft, trekken waardoor wij ons hebben onderscheiden van bijv. Engeland of Frankrijk. Beantwoording geschiedt in drie hoofdstukken en een slotbeschouwing. In het hoofdstuk 'Bezetten en bezetting in (organisatie-)sociologisch perspectief' formuleert de auteur de volgende definitie van bezetting: 'een vreemde overheersing die tot stand komt en/of in stand gehouden wordt door dreigen met en/of toepassen van geweld'. Een tamelijk ruime definitie vanwege de en/of -constructie. Daarnaast onderscheidt Lammers drie beheersingsmiddelen: dwangmiddelen, gezag en lokmiddelen. De bezetter kan het accent leggen op het *dreigen* met geweld, dan wel het *toepassen* ervan. Ook

besteedt de auteur aandacht aan de rol van de 'inheemse' (d.w.z. van onderop gesanctioneerde) en 'loyale' (d.w.z. van bovenaf) elites, die een belangrijke bijdrage leveren aan het succes van een bezetting. Aan de hand van deze begripsbepalingen gaat Lammers in de daaropvolgende hoofdstukken langs een aantal hoogte- en dieptepunten van onze vaderlandse geschiedenis. Het tweede hoofdstuk 'De Republiek als bezettende macht' beschrijft de bezetting en verovering van de Generaliteitslanden door de Republiek, die in 1648 bij de vrede van Munster internationaal erkend werd. Daarna volgt het 'Engels-Nederlands condominium (1706-1716)', de bezetting van voornamelijk Vlaanderen, Brabant en Mechelen, als afweermiddel tegen de Franse dominantie. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de bezetting van de eveneens in de Zuidelijke Nederlanden gelegen barrièresteden door de Republiek (samen met Oostenrijk), die tot 1782 duurde. In het laatste deel van de studie gaat de auteur in op 'Het koninkrijk als bezettende macht'. In de voorlaatste fase van de Franse tijd, het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon, hielden de Nederlanders enige jaren (1806-1810) een deel van Noordwest-Duitsland bezet – een bezetting die veel weerstand opriep bij de plaatselijke bevolking. Daarna worden de Opstand en de poging tot (her)bezetting van België behandeld. Het grootste deel van dit hoofdstuk gaat over de Nederlandse koloniën (begin van de Atjeh-oorlogen vanaf 1873), de naoorlogse annexatielust in Nederland (bezetting/inlijving van Elten en Tudderden) en Nederland als participant in 'heilzame' bezettingen (deelname aan c. 50 vredesoperaties van VN, NAVO of OVSE). In de slotbeschouwing gaat de auteur in op de vier typen van bezetten die in de voorgaande hoofdstukken gesignaleerd zijn. In Europa was Nederland niet uit op verovering of expansie, maar op

'veilige grenzen'. Ten tijde van de Republiek hanteerde Nederland een defensieve strategie om vijandelijke aanvallen niet op eigen grondgebied, maar zover mogelijk daarbuiten op te vangen. Naast het verdedigen van de territoriale integriteit vormde exploitatie voor Nederland als bezettende mogendheid een saillant oogmerk van onze buitenlandse politiek, hetgeen leidde tot een tweede type: 'de koloniale bezettingen': bezetten ter bescherming of bevordering van handelsbelangen. Van een andere aard waren de 'annexatiebezettingen', die na verloop van tijd weer ongedaan werden gemaakt of het karakter van grenscorrecties hadden. Tot slot noemt Lammers de 'heilzame bezettingen', waarbij het voorkomen of beslechten van conflicten vooropstaat, waaronder Libanon, Bosnië, Kosovo en Macedonië. Ook komt de auteur tot de conclusie dat het optreden van Nederland als bezettende macht in bepaalde opzichten significant anders was dan dat van bijvoorbeeld Frankrijk of Engeland. Het gaat dan bijvoorbeeld om het besturen via inheemse elites met een minimum aan dwang, in tegenstelling tot de 'typisch Franse', nogal autoritaire stijl. En waar de Britten tenderden naar besturen op afstand, bemoeiden de Nederlanders zich vaker en intensiever met de uitvoering van hun beleid. De vraag die deze conclusie oproept, is hoe zo'n 'eigen' stijl van bezetten tot stand komt en in stand blijft. Een vraag die Lammers beantwoordt met tal van 'mogelijke' verklaringen. De auteur heeft de geschiedenis van Nederland als bezettende mogendheid helder in kaart gebracht. Een verschijnsel dat veelal als iets negatiefs beschouwd wordt en niet past in ons nationale zelfbeeld. Wij zijn gewend onszelf en onze voorouders niet te zien als 'bezettters', maar veelal als 'bezet' en als slachtoffers. Een beter begrip van onze geschiedenis kan ook zeker van pas komen voor onze oriëntatie in de huidige wereld. (D.R.)